

**School,
maak het verschil!**

Woord vooraf

Leerlingen moeten hun talenten zo goed mogelijk kunnen ontwikkelen. Dat is niet alleen van belang voor hun toekomstig maatschappelijk functioneren, maar ook voor de sociaal-economische ontwikkeling van Nederland. Onderwijs levert hier een grote bijdrage aan.

Bij het verlaten van de basisschool zijn er te veel leerlingen die problemen hebben met lezen en rekenen. Onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs toont aan dat de prestaties op taal- of rekenzwakke scholen meerdere jaren substantieel achterblijven, terwijl de prestaties op andere, qua leerlingpopulatie vergelijkbare scholen, bovengemiddeld zijn. Deze verschillen blijken nauwelijks te verklaren vanuit de specifieke situatie van de school, de schoolgrootte of de achtergrond van de leerlingen. Wel wordt duidelijk dat er een verband is tussen de taal- en rekenprestaties op een school en de kwaliteit van het onderwijs.

Het is van belang dat scholen zelf inzicht hebben in de resultaten van hun onderwijs en op grond daarvan hun onderwijsleerproces inrichten. Vanuit haar betrokkenheid bij de ontwikkeling van inspirerend en goed onderwijs wil de inspectie scholen stimuleren hun resultaten te analyseren en te verbeteren. Zo kunnen ze optimale voorwaarden scheppen voor de ontwikkeling van het talent van hun leerlingen.

Deze brochure beschrijft de resultaten van het onderzoek naar het niveau van taal en rekenen-wiskunde en biedt scholen handvatten om zelf aan de slag te gaan met hun onderwijsresultaten. De gepresenteerde resultaten zijn gebaseerd op de Cito Eindtoets Basisonderwijs. De meeste basisscholen gebruiken deze toets. Dit maakt gedetailleerde analyses mogelijk. Toch bevat deze brochure ook voor scholen die zich op andere manieren verantwoorden over de taal- en rekenprestaties van hun leerlingen, nuttige informatie. Ook voor hen is het immers relevant hun resultaten te analyseren en te verbeteren. Want scholen maken het verschil!

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra

Leon Henkens
januari 2009

Inhoudsopgave

	Woord vooraf	3
1	Het onderzoek en de context	7
1.1	Iedereen kan leren lezen	7
1.2	Basisvaardigheden taal en rekenen-wiskunde	8
1.3	Onderzoeksopzet	8
2	Resultaten	9
2.1	Verschillen binnen en tussen schoolgroepen	9
2.2	Sterke, gemiddelde en zwakke scholen	12
2.3	Kwaliteit van het onderwijs	15
3	Scholen maken het verschil!	17
3.1	Evalueren	17
3.2	Verbeteren	18
3.3	Vervolgonderzoek	18
4	Volgende stappen	19
4.1	Kwaliteitsagenda primair onderwijs	19
4.2	Vaststellen referentieniveaus	19
4.3	Onderzoek	19
4.4	School aan zet	20
4.5	Tot slot	20
	Colofon	22

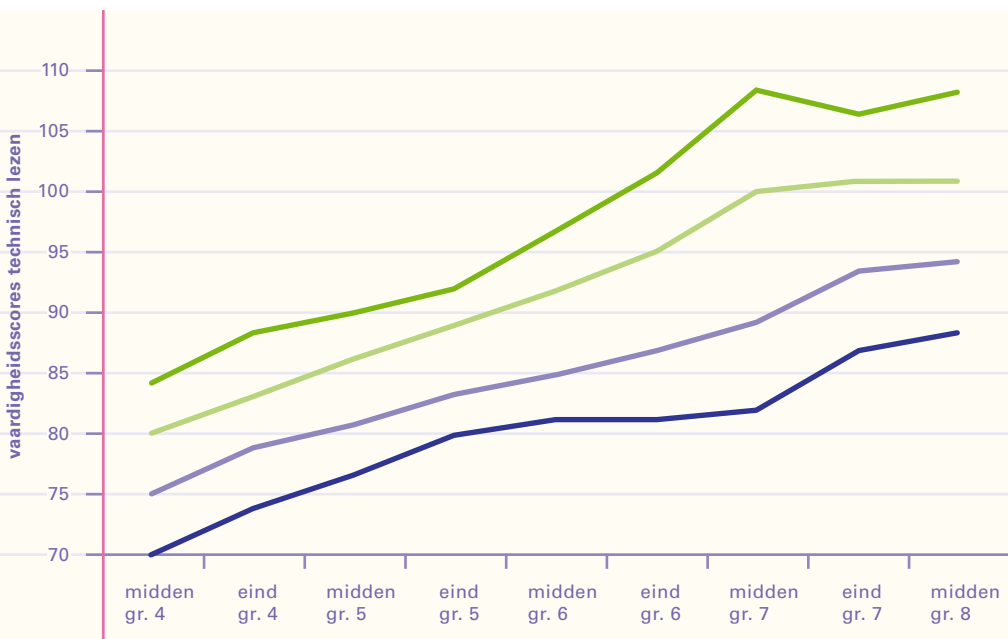

1 Het onderzoek en de context

1.1 Iedereen kan leren lezen

In 2006 bracht de Inspectie van het Onderwijs de brochure 'Iedereen kan leren lezen' uit. De brochure geeft scholen een aantal aandachtspunten voor technisch lezen, waarmee ze hun leesonderwijs kunnen versterken. In deze brochure wordt duidelijk dat de achtergrond van een leerling, zoals sociaal milieu of thuistaal, bij technisch lezen slechts een geringe rol speelt om succesvol te leren lezen. De prestaties van leerlingen hangen vooral samen met de inrichting van het onderwijsleerproces: het leerstofaanbod, de zorg en het didactisch handelen van de leraren.

Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de leercurve bij de 10 respectievelijk 25 procent zwakste leerlingen in groep 7 en 8 nog steeds stijgt, terwijl de leercurve bij de overige leerlingen al is afgevlakt. Zwakke lezers boeken in groep 7 en 8 nog leerwinst. Dus zelfs als de uitgangspositie op kleuterleeftijd minder gunstig is, kunnen zwakke lezers met extra zorg en begeleiding een hoger eindniveau halen! Door het leesonderwijs aan te passen is het mogelijk de vaardigheden bij technisch lezen van deze leerlingen te verbeteren. Zij kunnen daardoor al voor groep 7 een hogere leesvaardigheid bereiken. Dat kan ook een gunstig effect hebben op de prestaties bij andere leerstofgebieden die leesvaardigheid vereisen.

- P75 = de leerling die zwakker is dan 25 procent van de leerlingen
- GEM = de gemiddelde leerling
- P25 = de leerling die zwakker is dan 75 procent van de leerlingen
- P10 = de leerling die zwakker is dan 90 procent van de leerlingen

1.2 Basisvaardigheden taal en rekenen

Het aantal leerlingen met ontoereikende basisvaardigheden in taal en rekenen-wiskunde neemt toe. 15 procent van de vijftienjarigen kan bijvoorbeeld onvoldoende lezen om volwaardig mee te doen in de samenleving. De problemen beginnen op de basisschool en zetten zich voort in het vmbo en het mbo. Na onder meer alarmerende berichten over het gebrekkige reken- en leesniveau van pabostudenten verzocht de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de inspectie onderzoek te doen naar het niveau van de basisvaardigheden taal en rekenen-wiskunde in het basisonderwijs¹.

1.3 Onderzoeksopzet

Voor de onderzoeken naar de basisvaardigheden rekenen-wiskunde en taal zijn de jaarlijkse inspectiegegevens van ongeveer 4.500 basisscholen gebruikt over de schooljaren 2003-2007. Daarnaast is een representatieve steekproef gedaan bij tweehonderd basisscholen om door observaties, gesprekken en gegevensanalyse inzicht te verkrijgen in de kwaliteit van het rekenonderwijs. In 2008 heeft de inspectie verder onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het taalonderwijs. Er is ook gekeken naar het aantal zwakke scholen en hun kenmerken in vergelijking met gemiddelde en sterke scholen op het gebied van taal en rekenen-wiskunde.

De rapporten van beide onderzoeken zijn te vinden op de website van de inspectie en te bestellen via Postbus 51.

Omwille van de leesbaarheid wordt in het vervolg van deze brochure gesproken over 'het onderzoek naar de basisvaardigheden', tenzij het vanwege de onderzoeksresultaten belangrijk is om onderscheid te maken tussen rekenen-wiskunde en taal.

¹ De onderzoeksrapporten *Basisvaardigheden taal in het basisonderwijs* en *Basisvaardigheden rekenen-wiskunde in het basisonderwijs* verschenen respectievelijk in mei en september 2008.

2 Resultaten

Schoolgroepen

Op basis van het aantal leerlingen waaraan in het kader van de financiering een extra leerlingengewicht is toegekend, worden scholen in zeven schoolgroepen ingedeeld. De schoolgroep is een indicatie van de sociaal-etnische achterstandssituatie van een school. Ruim de helft van de basisscholen behoort tot schoolgroep 2. Op deze scholen heeft maximaal een kwart van de leerlingen een extra gewicht. De schoolgroepen 6 en 7 bevatten de minste scholen. Op deze scholen heeft het merendeel van de leerlingen een gewicht van 1,90 en is dus van allochtone afkomst.

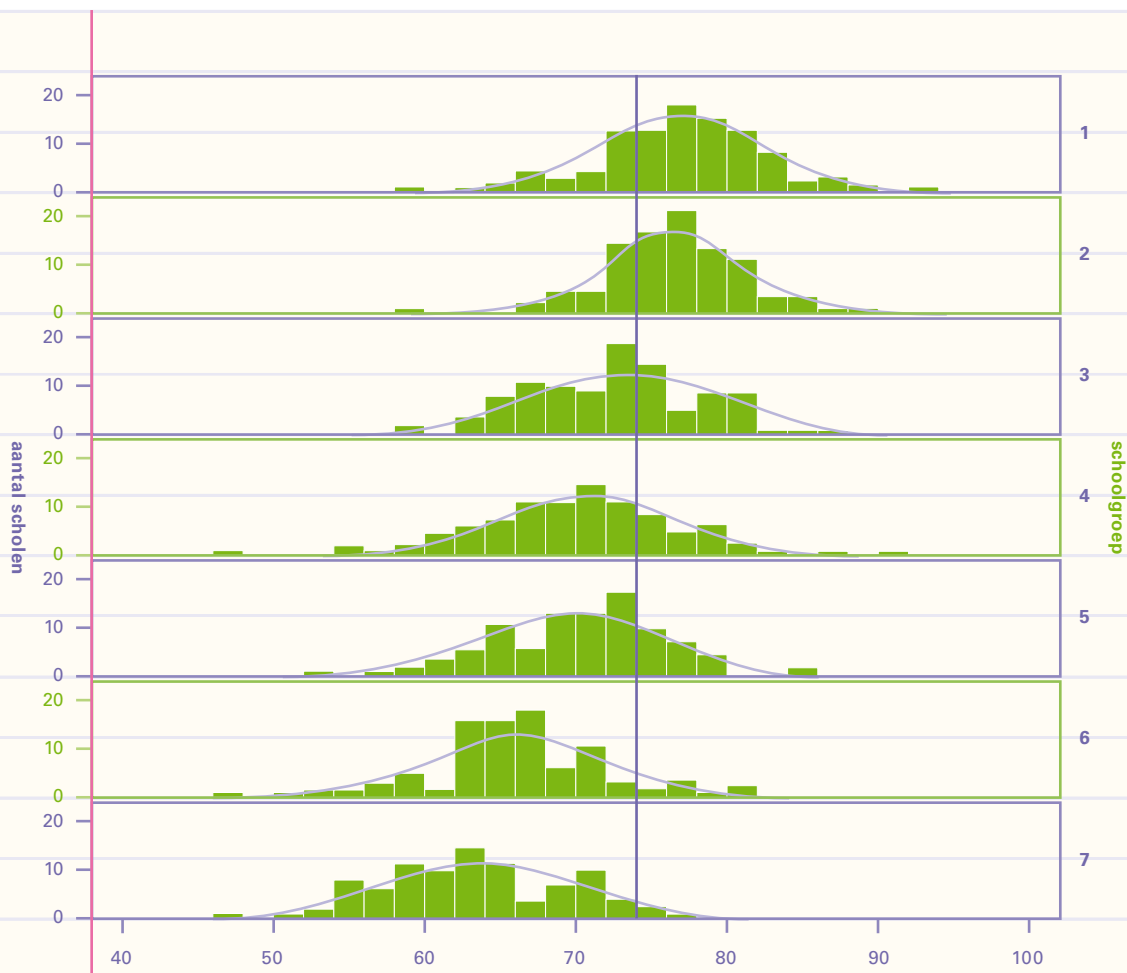

Tot welke schoolgroep behoort onze school?

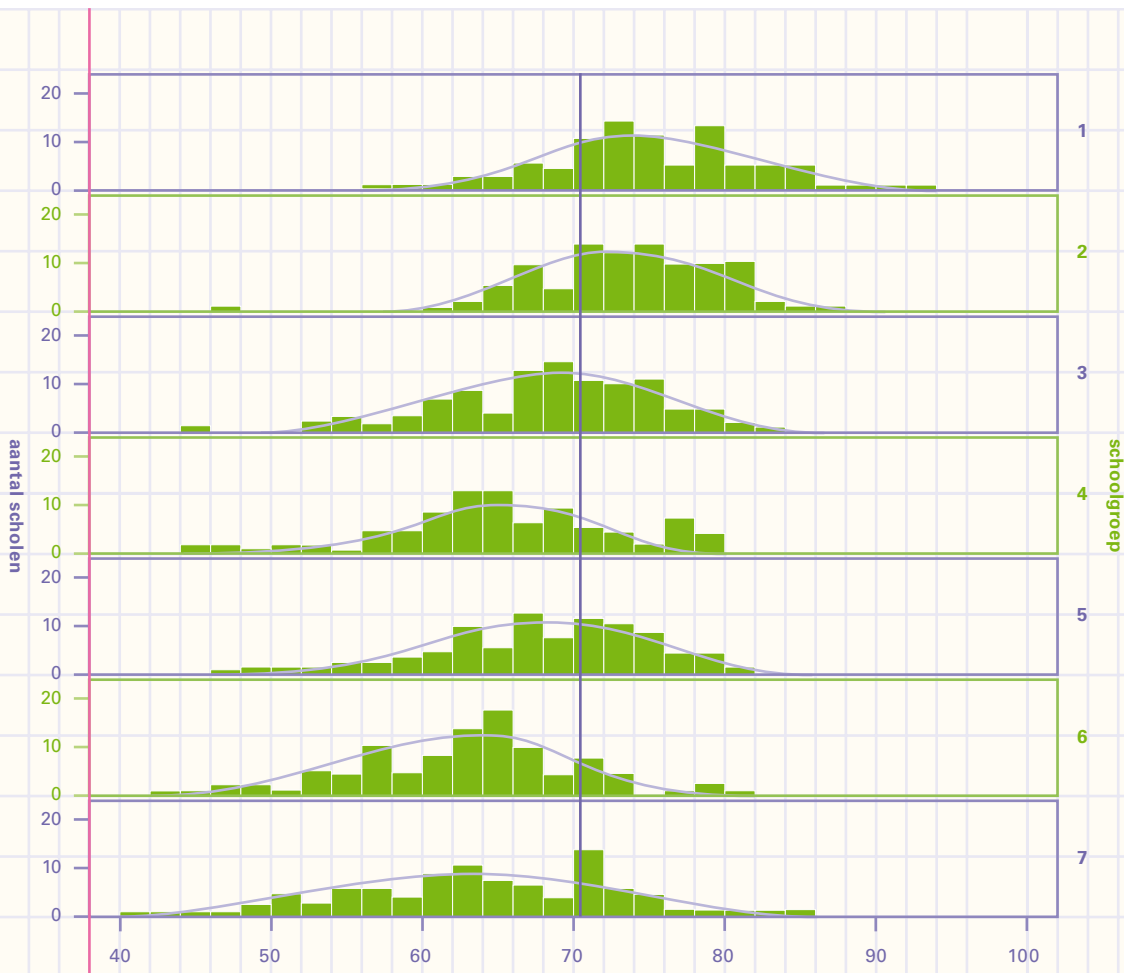
2.1 Verschillen binnen en tussen schoolgroepen

De inspectie heeft voor de zeven schoolgroepen onderzocht wat de taal- en rekenprestaties aan het einde van de basisschool zijn. Daartoe zijn de scores op de Cito Eindtoets Basisonderwijs voor taal en rekenen geanalyseerd. De resultaten zijn weergegeven in de grafieken op de volgende pagina's. Voor elke schoolgroep is het resultaat van tweehonderd scholen in beeld gebracht. Deze scholen zijn representatief voor de betreffende schoolgroep.

Gemiddeld percentage goed voor taal

Om een beeld te krijgen van het taal- en rekenniveau aan het einde van de basisschool is het percentage goed beantwoorde vragen voor taal en rekenen op de Eindtoets Basisonderwijs van Cito in kaart gebracht. De verticale lijn geeft het landelijk gemiddelde aan. De hoogte van de staafjes geeft aan hoeveel scholen in een schoolgroep een bepaalde score behaald hebben.

Gemiddeld percentage goed voor rekenen

Uit de grafieken zijn de volgende conclusies te trekken:

- ◆ Hoe meer achterstandsl leerlingen een schoolgroep heeft, hoe lager de gemiddelde Cito-score op taal en rekenen is.
- ◆ Nadere analyses wijzen uit dat voor taal het verschil tussen schoolgroep 1 en schoolgroep 7 meer dan een jaar bedraagt. Voor rekenen is dat een half jaar.
- ◆ De spreiding binnen een schoolgroep is aanzienlijk. Voor rekenen is deze groter dan voor taal.
- ◆ Er zijn scholen met relatief veel achterstandsl leerlingen die hogere scores behalen dan scholen met relatief minder achterstandsl leerlingen.

2.2 Sterke, gemiddelde en zwakke scholen

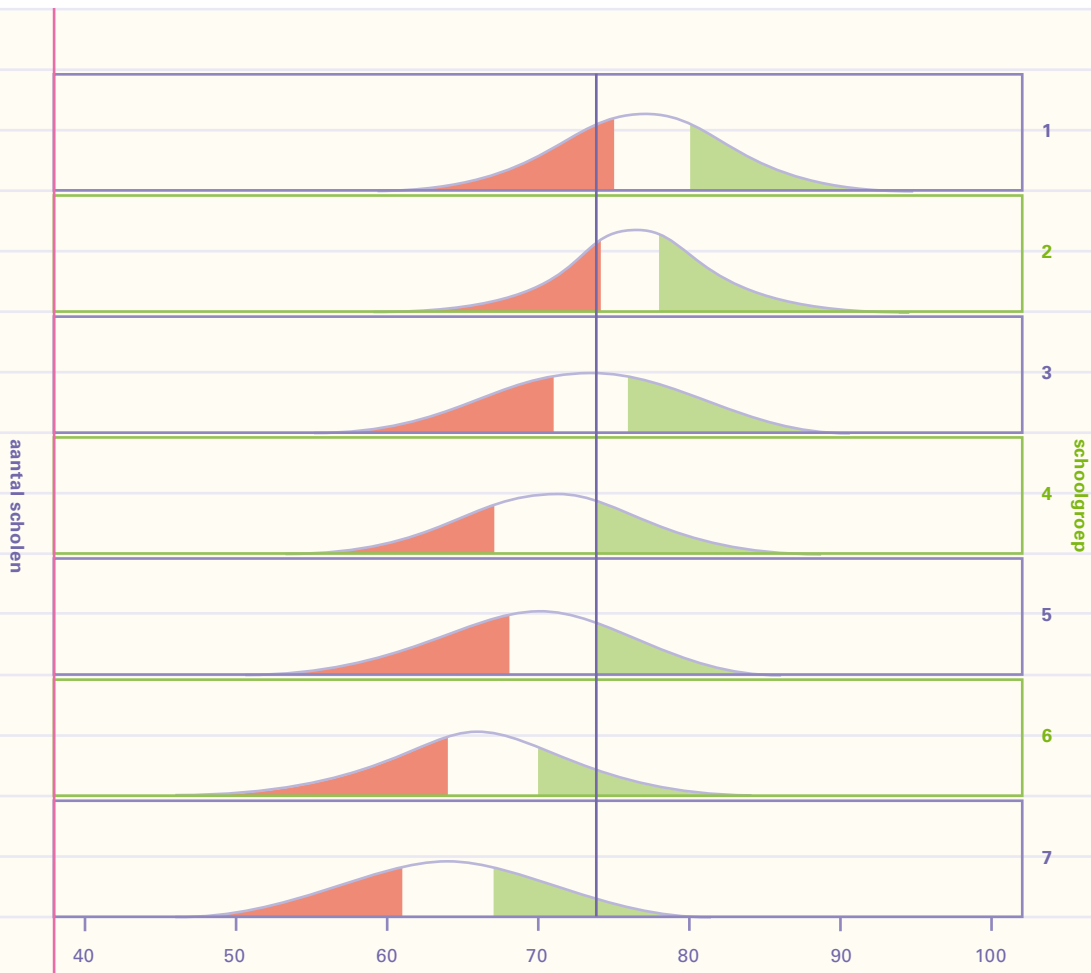
De inspectie heeft de Cito-scores van drie achtereenvolgende jaren geanalyseerd om te zien hoe de resultaten van scholen zich ontwikkelen in de tijd. Binnen de zeven schoolgroepen is een onderscheid gemaakt tussen sterke, gemiddelde en zwakke scholen op het gebied van taal en rekenen-wiskunde. Een school is taal- of rekenzwak als de prestaties twee van de laatste drie jaar aanzienlijk achterblijven bij de gemiddelde score van de schoolgroep (dat wil zeggen: meer dan een halve standaarddeviatie). Een school is taal- of rekensterk als de prestaties twee van de drie jaar aanzienlijk hoger zijn dan de gemiddelde score van haar schoolgroep.

Het blijkt dat bijna 25 procent van de scholen rekenzwak is. De helft van de scholen presteert gemiddeld en ruim 25 procent presteert goed. Bij het taalonderwijs is het gevonden patroon heel anders: het percentage taalzwakke scholen is 12 procent, 70 procent presteert gemiddeld en 18 procent is taalsterk. Bijna 10 procent van alle onderzochte scholen is zowel taal- als rekenzwak.

De inspectie heeft een grafiek ontwikkeld waarmee een school kan berekenen hoe ze in vergelijking met andere scholen presteert op het gebied van taal en rekenen-wiskunde. Door de scores van de Cito-scores op de juiste plaats binnen de schoolgroep op de curve te zetten, wordt duidelijk hoe de opbrengsten zich verhouden tot die van andere scholen uit de eigen schoolgroep én tot het landelijk gemiddelde.

Als de Cito-scores twee van de afgelopen drie jaar in het rode gedeelte liggen, is een school taal- of rekenzwak. Scholen die twee van de drie jaar in het groene gedeelte liggen, mogen zichzelf taal- of rekensterk noemen.

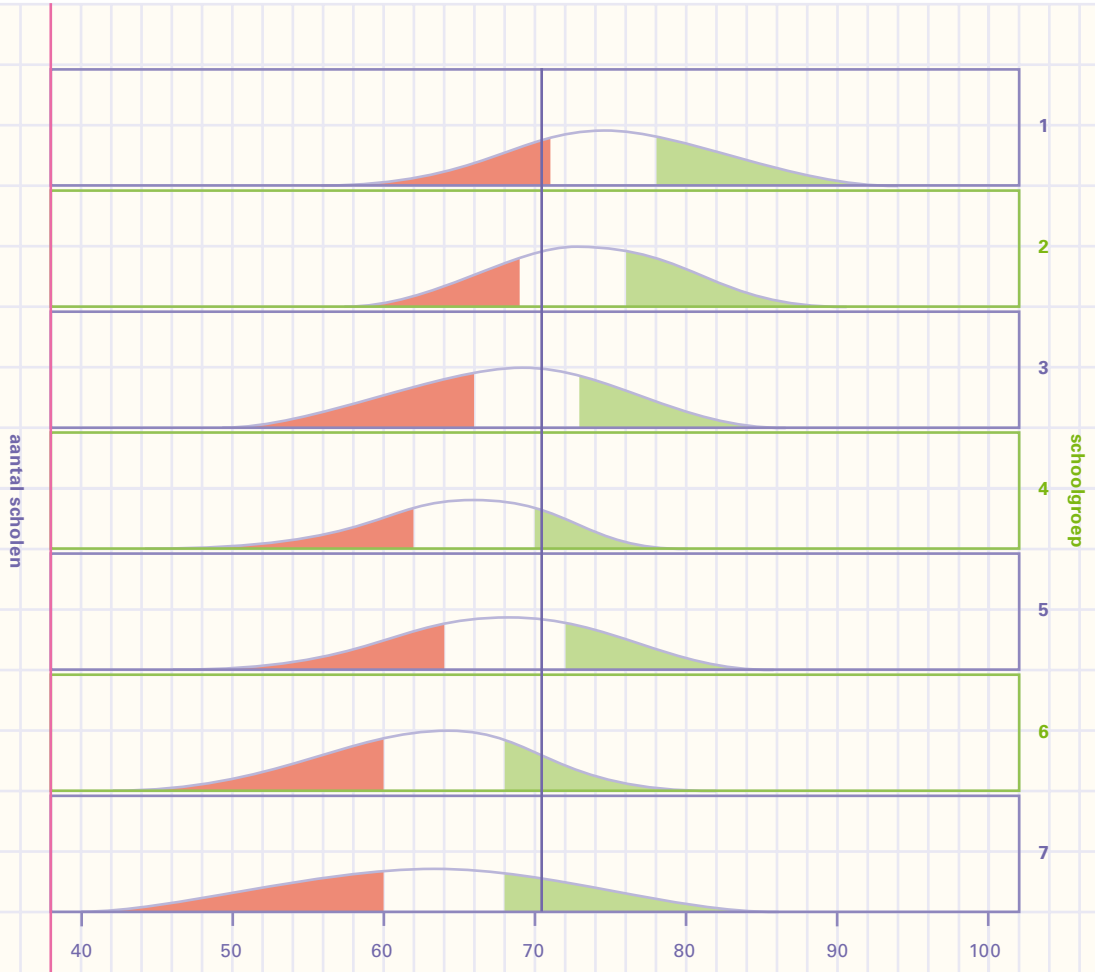

Gemiddeld percentage goed voor taal

Waar zit onze school in deze grafiek?

Gemiddeld percentage goed voor rekenen

Hoe presteren wij?

2.3 Kwaliteit van het onderwijs

De inspectie heeft onderzocht of er verschillen zijn in de kwaliteit van het onderwijs tussen taal-/rekenzwakke scholen enerzijds en taal-/rekensterke scholen anderzijds. Er blijken duidelijke verschillen in het onderwijsleerproces te bestaan tussen zwakke, gemiddelde en sterke scholen op taal- en rekengebied. Naast de opbrengsten, blijven zwakke scholen in vergelijking met sterke scholen ook achter op onderdelen van de kwaliteitszorg, de onderwijstijd, het leerstofaanbod, het didactisch handelen en de zorg en begeleiding.

- ◆ **Kwaliteitszorg** - Taal- en rekensterke scholen investeren meer in het behouden of verbeteren van hun kwaliteit dan zwakke scholen. Hierbij gaat het met name om een jaarlijkse systematische analyse van de leeropbrengsten en het borgen van de kwaliteit van het leren en onderwijzen. Dat wil zeggen: afspraken naar aanleiding van afgesloten verbeteractiviteiten concreet en controleerbaar vastleggen en systematisch nagaan of iedereen zich aan deze afspraken houdt.
- ◆ **Onderwijstijd** - Leraren op gemiddelde en sterke scholen houden bij de besteding van de tijd meer rekening met de verschillen tussen leerlingen en passen de onderwijstijd aan de leerbehoefte aan.
Voor rekenen-wiskunde is er bij tweehonderd scholen aanvullend onderzoek gedaan. Er is nagegaan of er een relatie is tussen de voor rekenen-wiskunde geplande onderwijstijd en de tussentijdse resultaten. Scholen die minder onderwijstijd hebben gepland, blijken significant lagere resultaten te behalen. Scholen waarvan de inspectie de tussenopbrengsten als onvoldoende beoordeelt, blijken in de groepen 1 t/m 4 ruim twintig minuten en in de groepen 5 t/m 8 ruim dertig minuten per week minder onderwijstijd voor rekenen-wiskunde te plannen dan het gemiddelde van alle scholen. De gemiddelde onderwijstijd voor rekenen-wiskunde voor de groepen 5 t/m 8 bedraagt driehonderd minuten per week.
- ◆ **Leerstofaanbod** - Taal- en rekensterke scholen bieden de leerstof vaker voor veel leerlingen aan tot en met het niveau van groep 8. Zwakke scholen komen vaak niet toe aan het behandelen van de gehele leerstof, terwijl dit wel binnen de mogelijkheden van de leerling ligt.

- ◆ **Didactisch handelen** - Leraren op taal- en rekensterke scholen leggen duidelijk uit en realiseren een taakgerichte werksfeer. Ook stemmen ze het onderwijs voldoende af op de verschillen tussen de leerlingen. De leerlingen zijn actiever betrokken bij de onderwijsactiviteiten.
- ◆ **Zorg en begeleiding** - De leerlingenzorg op taal- en rekensterke scholen wordt vaker planmatig uitgevoerd en de effecten van de zorg worden goed nagegaan. Van scholen mag worden verwacht dat ze planmatige zorg verlenen aan leerlingen die een achterstand hebben op het gebied van taal of rekenen-wiskunde. Het blijkt dat de taal- en rekenzwakke scholen voor deze leerlingen minder vaak een handelingsplan opstellen dan gemiddelde of taal- en rekensterke scholen.

Hoe scoort onze school op deze punten? Waar zit bij ons ruimte voor verbetering?

3 Scholen maken het verschil!

Uit de onderzoeken naar de basisvaardigheden taal en rekenen-wiskunde wordt duidelijk dat met name het analyseren van de resultaten, het borgen van de kwaliteit van het leren en onderwijzen, het didactisch handelen, de leerlingenzorg en de geplande onderwijstijd te beschouwen zijn als kritische succesfactoren voor hoge opbrengsten. Een belangrijke sleutel tot verbetering van de opbrengsten ligt in handen van de school zelf: in de inrichting van het onderwijsleerproces door de schoolleiding en de leraren. Wat kan een school zelf doen om met kwaliteitsverbetering aan de slag te gaan?

3.1 Evalueren

Bijna twee derde van alle scholen evalueert niet of nauwelijks systematisch de resultaten van de leerlingen. Systematisch evalueren is van essentieel belang om, waar nodig, bij te kunnen sturen en kwaliteit te behouden. Dat kan op verschillende niveaus:

1. **Op het niveau van de leerling:** voor de leraar is het van belang om zicht te hebben op resultaten van individuele leerlingen, om de uitleg en lesstof aan te kunnen passen aan onderlinge verschillen. In alle gevallen gaat het erom te starten met een analyse van de leerprestaties van de leerling en met het analyseren van de behoeften van 'opvallende' leerlingen. Daarbij is het van belang niet alleen met methodegebonden toetsen, maar ook met landelijk genormeerde toetsen te werken. Met behulp van laatstgenoemde toetsen kan bepaald worden of een leerling voor of achter ligt bij leeftijdgenoten elders in het land en of hij/zij de leerstof begrepen heeft.

De volgende stap is systematisch hulp bieden aan leerlingen die dat nodig hebben: dat gebeurt door het aanbod in didactisch opzicht zodanig aan te passen dat ook deze leerlingen de minimumdoelen van het schooljaar kunnen bereiken. De minimumdoelen hoeven niet aangepast te worden: het gaat er juist om dat deze leerlingen extra didactische hulp krijgen, bij voorkeur in de eigen klas en van de eigen leraar.

2. **Op het niveau van de groep:** door de resultaten van de leerlingen als groep te evalueren wordt duidelijk hoe er gepresteerd wordt en wat de leerwinst is in vergelijking met eerdere leerjaren. Ook valt hieruit op te maken hoe de leerwinst is in vergelijking met de leerwinst die mag worden verwacht. Als uit evaluatie blijkt dat de leerwinst achterblijft, is het belangrijk om het onderwijsleerproces eens onder de loep te nemen. Hoe zit het bijvoorbeeld met de leerlingenzorg? En als er extra zorg of begeleiding is gegeven aan leerlingen, wat zijn dan de effecten? Hoeveel onderwijstijd is er gerealiseerd? Scholen hebben zelf veel gegevens in handen. Deze gegevens in een groter kader plaatsen, levert een bredere blik op en meer handvatten om de kwaliteit in de gewenste richting bij te sturen.

3. **Op het niveau van de schoolleiding:** de rol van de schoolleiding is cruciaal als het gaat om het waarborgen van de kwaliteit van het onderwijs. Als onderwijskundig leider ligt hier de verantwoordelijkheid voor bijsturing van het onderwijs op basis van de resultaten. Het is dus belangrijk dat de schoolleiding weet wat de leeropbrengsten over een langere periode zijn en hoe deze in relatie staan tot de gemiddelde opbrengsten van vergelijkbare scholen binnen de schoolgroep. Toetsgegevens en informatie uit het leerlingvolgsysteem zijn onmisbaar om goede analyses te kunnen maken. Op deze manier kan de schoolleiding ook daadwerkelijk inzicht krijgen in de effecten van het gegeven onderwijs, deze verantwoorden en waar nodig bijsturen.

Welke resultaten zijn er binnen onze school beschikbaar? En wat doen wij hiermee?

3.2 Verbeteren

Het team is bepalend voor de kwaliteit van het onderwijs van een school. De schoolleider moet richting geven aan het proces van verbetering. Zijn of haar onderwijskundig leiderschap is van cruciaal belang voor succes. Hij/zij moet bevorderen dat het team gezamenlijk de afgesproken verandering oppakt en doorvoert.

De leraar is van essentieel belang voor de resultaten van individuele leerlingen. Legt hij of zij goed uit? Gaat hij/zij na wat het effect van de uitleg is? Hoe worden de vorderingen van leerlingen bijgehouden? In hoeverre wordt de tijdsbesteding afgestemd op het niveau van de groep en het niveau van de leerlingen? Het zijn de leraren die voor hun leerlingen het verschil kunnen maken. Niet zozeer door anders te doen, als wel door anders te kijken naar datgene wát ze doen.

3.3 Vervolgonderzoek

Dankzij onderzoek naar de basisvaardigheden taal en rekenen-wiskunde krijgen we steeds meer inzicht in het niveau van deze basisvaardigheden en in mogelijkheden om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. De komende jaren wordt vervolgonderzoek gedaan om meer kennis te verzamelen en scholen te blijven informeren over de bevindingen.

4 Volgende stappen

4.1 Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs

Sinds het verschijnen van de Kwaliteitsagenda PO *Scholen voor Morgen* zijn allerlei initiatieven gestart om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Projecten waar scholen direct iets aan hebben, maar ook initiatieven op overheidsniveau, om voorwaarden te creëren zodat scholen daadwerkelijk met kwaliteitsverbetering aan de slag kunnen.

Schoolleiders kunnen in de Kwaliteitsagenda belangrijke informatie vinden over de ontwikkelingen binnen het onderwijs die de komende jaren plaatsvinden. Ook de *Aanpak Opbrengstgericht Leiderschap* maakt deel uit van de Kwaliteitsagenda. Hierin staan onder andere elementen van leiderschap die een positief effect hebben op het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs en het verhogen van leeropbrengsten.

<http://www.minocw.nl/kwaliteitsagendaprimaironderwijs/index.html>

4.2 Vaststellen van referentieniveaus

In het Onderwijsverslag 2005/2006 pleitte de inspectie voor de invoering van referentieniveaus, die nauwkeurig aangeven wat leerlingen aan het einde van de basisschool en op momenten tussentijds moeten kennen en kunnen. In 2009 worden de eindniveaus vastgelegd waar leerlingen aan het eind van de basisschool aan moeten voldoen. De PO-Raad is met schoolbesturen, schoolleiders en leerkrachten in gesprek over de inhoud van deze referentieniveaus en de condities waaronder ze kunnen worden ingevoerd.

4.3 Onderzoek

Samenwerkende organisaties rondom onderzoek en onderwijsontwikkeling publiceren de komende jaren op www.taalenrekenen.nl hun bevindingen en aanbevelingen. De site bevat actuele informatie en verwijzingen naar belangrijke rapporten.

In de Kwaliteitsagenda PO ligt de focus op het verbeteren van taal/lezen en rekenen-wiskunde. Momenteel nemen 375 basisscholen deel aan een rekenverbetertraject. 350 scholen werken met de Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden en duizend scholen met een taalverbetertraject. Daarnaast werken 121 scholen in het speciaal (basis)onderwijs aan het verbeteren van taal en lezen. Het Projectbureau Kwaliteit (PK) coördineert de verbetertrajecten voor taal en rekenen-wiskunde.

<http://www.taalpilots.nl/>

<http://www.rekenpilots.nl/>

4.4 School aan zet

School aan zet is er voor leerkrachten, intern begeleiders, schoolleiders, bovenschoolse managers, bestuurders en coördinatoren van samenwerkingsverbanden. Voor iedereen die de aanzet geeft tot kwaliteit en innovatie in hun onderwijsorganisatie. Goede voorbeelden en nieuws over innovatieprojecten, kwaliteitszorg, leerlingenzorg, onderwijs anders, opleiden in de school en taalpilots zijn samengebracht op één website:

www.schoolaanzet.nl

4.5 Tot slot

De website van de Inspectie van het Onderwijs bevat veel (achtergrond)informatie over de ontwikkelingen binnen het onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl

Ook voor vragen of opmerkingen naar aanleiding van deze brochure kunt u hier terecht.

Colofon

Auteursrecht voorbehouden

Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrecht-hebbende is verboden, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld. Het verbod betreft ook gehele of gedeeltelijke bewerking.

Tekst

Mediamaal, Utrecht

Beeld

Inspectie van het Onderwijs, Utrecht

Vormgeving

Mediamaal, Utrecht

Blik grafisch ontwerp, Utrecht

Productie

Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs

Drukwerk

Koninklijke Broese & Peereboom, Breda

Uitgave

Inspectierapport 2008-28

januari 2009

Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch te bestellen bij de Postbus 51 Infolijn.

Postbus 51-nummer 22BR2008G028

ISBN: 978-90-8503-139-0

Telefoonnummer 0800 - 8051 (gratis),
elke werkdag van 8.00-20.00 uur

of via internet op www.postbus51.nl

Deze publicatie staat ook op internet: www.onderwijsinspectie.nl

